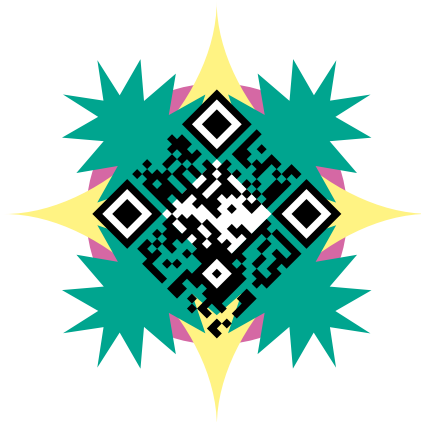

Sporen van Afrika in Leiden

Tijdens deze wandeling maakt u kennis met gebeurtenissen, personen en gebouwen uit de geschiedenis die Leiden heeft met Afrika. Van de Lakenhal, waar de textielsoorten werden gekeurd die de Hollanders gebruikten als ruilmiddel voor slaven uit West-Afrika, tot de toekenning van een eredoctoraat aan Nelson Mandela. De wandeling is samengesteld door het Afrika-Studiecentrum Leiden.

1. Museum Volkenkunde, Steenstraat 1
2. Transvaalbuurt - Paul Krugerstraat
3. Afrika-Studiecentrum, Rapenburg 45
4. Academiegebouw, Rapenburg 73
5. Tempel van Taffeh, Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg 28
6. Eredoctoraten Pieterskerk, Kloksteeg 16
7. Muurgedicht "Danse Africaine", Nieuwe Rijn 46
8. Kantoor Boycot Outspan Aktie, Oude Vest 79
9. Lakenhal, Oude singel 32

Teksten: Fenneken Veldkamp, Jos Damen en Edith de Roos / Afrika-Studiecentrum Leiden - Leiden University

Foto's: Pim Rusch

Deze wandeling wordt u aangeboden door

1 Museum Volkenkunde, Steenstraat 1

Museum Volkenkunde heeft een omvangrijke Afrika-collectie. Hier bevinden zich beelden uit het oude koninkrijk Benin (in het huidige Nigeria), die door het Britse leger werden buitgemaakt bij een militaire expeditie in 1897. Sinds enkele jaren wordt gesproken over teruggave van deze *Benin Bronzes* aan Nigeria. Daarnaast bezit het museum de oudste textielen uit sub-Sahara-Afrika, en historische voorwerpen die reizigers uit Zuid-Afrika en handelaren uit Congo mee terugnamen, waaronder een rijke collectie krachtbeelden. Buiten het museum is een permanente tentoonstelling van de Zuid-Afrikaanse kunstenaar Andries Botha te zien: *Openluchtarchief* of *Oranje Blanje, Bleu*. In 2000 verzamelde Botha in Nederland objecten voor een tentoonstelling over de 'tribale' eigenschappen van Nederlanders. De objecten worden getoond in stalen vitrines in de tuin van het museum. In de bijbehorende teksten geeft Botha in zijn moedertaal, het Afrikaans - dat grotendeels afstamt van het Nederlands - commentaar op de vermeende Nederlandse volksaard.

2 Transvaalbuurt, Krugerstraat

Evenals een tiental andere steden in Nederland heeft Leiden een 'Transvaalbuurt'. De straten zijn er vernoemd naar leiders en plaatsen uit de voormalige Boerenrepublieken Transvaal en Oranje-Vrijstaat in Zuid-Afrika. Tijdens de Tweede Boerenoorlog (1899-1902) voelden veel Nederlanders verwantschap met de Boeren die in Zuid-Afrika tegen de Britten vochten om het behoud van deze Boerenrepublieken. Het Britse Rijk was echter oppermachtig. Na de verloren oorlog vernoemden Nederlandse steden hun straten naar de Boerenleiders, die ze als helden zagen. Koningin Wilhelmina zorgde ervoor dat Paul Kruger, destijds president van Transvaal, veilig naar Europa kon afreizen. In de jaren '70 en '80 van de twintigste eeuw ontstond in Nederland een beweging die solidair was met de anti-apartheidsstrijd in Zuidelijk Afrika. Sommige straten die eerder vernoemd waren naar de Boerenleiders werden hernoemd naar anti-apartheidsstrijders. Ook in Leiden zijn straten vernoemd naar aanvoerders uit die verzetsstrijd, zoals Steve Biko, Albert Luthuli en Eduardo Mondlane. Deze straten liggen echter niet in de Transvaalbuurt, maar in de wijk Koppelstein.

3 Afrika-Studiecentrum, Rapenburg 45

In 1947 werd het Studiecentrum van het Afrika-Instituut opgericht. Het Afrika-Instituut bestond uit een wetenschappelijk documentatiecentrum in Leiden en een handelskantoor in Rotterdam, dat later naar Den Haag verhuisde en zijn naam veranderde in de Netherlands-African Business Council (NABC). Het bestuur bestond oorspronkelijk uit drie personen: professor baron van Asbeck, als hoogleraar en jurist verbonden aan de Universiteit Leiden; professor Idenburg, jurist en onderzoeker van Afrika aan de Universiteit Leiden en Karel van der Mandele, die zich inzette voor de handel en de wederopbouw van het naoorlogse Rotterdam. Vanwege het wetenschappelijke karakter kwam het studiecentrum in Leiden terecht, aanvankelijk op Rapenburg 45 (het 'Teldershuis', waar prinses Beatrix tijdens haar studiejaren zou wonen), daarna op Rapenburg 8, weer later op het Stationsplein en uiteindelijk op haar huidige plek aan de Wassenaarseweg 52. Het Afrika-Studiecentrum is het enige instituut in Nederland dat zich uitsluitend richt op onderzoek naar en onderwijs over Afrika. Het heeft een bibliotheek die voor het algemene publiek toegankelijk is.

4 Academiegebouw, Rapenburg 73

i) Jacobus Capitein

Op 10 maart 1742 promoveerde Jacobus Elisa Johannes Capitein in het Academiegebouw. Hij was een van de eerste West-Afrikanen die aan een Europese universiteit studeerden. Capitein werd in 1717 in het huidige Ghana geboren en rond zijn achtste bij zijn ouders weggehaald en verkocht aan de Nederlandse kapitein Arnold Steenhart. Die gaf hem cadeau aan koopman Jacobus van Goch van de West-Indische Compagnie. De jongen doorliep de Latijnse school en studeerde van 1737 tot 1742 theologie in Leiden. Hij was de eerste Afrikaanse predikant die in de Nederlands Hervormde Kerk werd beroepen. Zijn vertalingen van het Onze Vader en de Tien Geboden naar het Ghanese Mfantse worden beschouwd als de eerste geschreven teksten die in Ghana zijn geïntroduceerd. Opmerkelijk: in de dissertatie die hij in het Academiegebouw uitsprak, verdedigde Capitein de slavernij, op theologische gronden. Later keerde Capitein terug naar Ghana om zendeling te worden in fort Elmina aan de Goudkust. Het bekeren van landgenoten verliep echter weinig succesvol en Capitein overleed op dertigjarige leeftijd.

ii) Gedenksteen Herman Coster

Coster was als student praeses van het Leidse studentencorps. Toen zijn familie failliet ging, vertrok hij naar Zuid-Afrika, waar hij advocaat werd en een paar jaar op verzoek van Paul Kruger als staatsprocureur optrad. Coster vocht in de tweede Boerenoorlog in Noord-Natal onder Boerengeneraal De Kock en zou daar in 1899 'heroïsch' zijn gestorven bij de Slag bij Elandslaagte. In 1901 kreeg hij een gedenksteen op de binnenplaats van het Academiegebouw, die daar nu nog te zien is. Bij Costers herbegraving in Pretoria in 1961 ontving de universiteit ook het grafkruis dat eerder bij zijn graf op het slagveld was geplaatst.

5 De tempel van Taffeh, Rijksmuseum van Oudheden, Rapenburg 28

In 1960 begon de Egyptische overheid met de bouw van een stuwdam in de Nijl. Daarvoor moest een groot stuk land in het zuiden van Egypte onder water worden gezet. Veel oude cultuurschatten dreigden verloren te gaan. Nederland droeg bij aan een reddingsplan van UNESCO. Als dank ontving het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) van de Egyptische overheid een authentieke tempel uit het dorp Taffeh, in Nubië. De meer dan zes meter hoge tempel werd zo'n tweeduizend jaar geleden gebouwd in opdracht van de Romeinse keizer Augustus en hoorde bij een fort. In 1960 is de tempel steen voor steen uit elkaar gehaald, en, na een noodzakelijke verbouwing van het RMO, in de jaren '70 naar Nederland overgebracht. In 1979 werd de tempel officieel geopend. Omdat het een geschenk aan het hele Nederlandse volk was, eiste president Nasser dat de tempel voor iedereen gratis toegankelijk moest zijn. De tempel is (gratis) te zien tijdens openingstijden van het museum.

6 Pieterskerk, Pieterskerkhof 1a

Drie Zuid-Afrikanen en een Mozambikaanse hebben hier een eredoctoraat van de Universiteit Leiden ontvangen.

i) Eredoctoraat Jan Smuts 1948

Na zijn middelbare schooltijd in Stellenbosch studeerde boerenzoon Jan Christiaan Smuts (1870-1950) rechten in Cambridge. Terug in Zuid-Afrika vocht Smuts in de Boerenoorlog aan de kant van de Boeren tegen de Britten, maar na die oorlog raakte hij steeds meer georiënteerd op Engeland. Tijdens de Eerste Wereldoorlog (WOI) voerde hij het bevel over de geallieerde troepen tegen de Duitsers in Oost-Afrika. Daarna werd hij lid van het Britse oorlogskabinet. Na WOI was hij een paar keer minister en premier van Zuid-Afrika. Smuts speelde een voorname rol in de oprichting van de Volkenbond (1920). Hij vond dat Zuid-Afrika ook tijdens de Tweede Wereldoorlog (WOII) niet neutraal kon blijven, en dat Zuid-Afrika tegen Duitsland en Italië moest strijden - landen met grote belangen in Afrika. In 1941 benoemden de Engelsen hem tot veldmaarschalk. Onder zijn leiding vochten Zuid-Afrikaanse legereenheden in Ethiopië en Somaliland. Later werden de Zuid-Afrikaanse troepen ook in Noord-Afrika en Italië ingezet. Het eredoctoraat van de Leidse Universiteit volgde op 18 juni 1948.

ii) Eredoctoraat Nelson Mandela 1999

De Zuid-Afrikaanse oud-president Nelson Mandela (1918-2013) ontving in 1999 een eredoctoraat van de Universiteit Leiden. De universiteit kent zelden een eredoctoraat toe aan niet-wetenschappers, maar maakt een uitzondering voor mensen die op uitzonderlijke wijze hebben bijgedragen aan het hooghouden van het devies van de universiteit: Praesidium Libertatis, Bolwerk van de Vrijheid. Mandela, die een groot aandeel had in de afschaffing van de apartheid, was bij uitstek iemand die dit predicaat verdiende, stelde de toenmalige rector magnificus Willem Albert Wagenaar. Daarnaast wilde de universiteit het Zuid-Afrikaanse volk eren met het eredoctoraat. Daarom riep de universiteit het Mandela Scholarship Fund in het leven. Met dit fonds kunnen Zuid-Afrikaanse studenten een jaar in Leiden studeren.

iii) Eredoctoraat Lungisile Ntsebeza 2020

Tijdens de apartheid zat de Zuid-Afrikaanse Lungisile Ntsebeza ruim vijf jaar in de gevangenis. Hij werd opgepakt vanwege deelname aan ondergrondse leesgroepen en lidmaatschap van studentenbewegingen die zich verzetten tegen het apartheidsregime. In de gevangenis wist hij via briefwisselingen af te studeren in politicologie en filosofie. Na zijn gevangenisstraf werd hij in 1981 verbannen naar een plattelandsdorpje in de Oostkaap. Hij promoveerde in 2002 aan Rhodes University. Sinds 2008 is hij hoogleraar Sociologie en African Studies aan de Universiteit van Kaapstad, en directeur van het Centre for African Studies aldaar. Ntsebeza bestudeert de democratisering van het Zuid-Afrikaanse platteland, waar nog altijd veel traditionele en ongekozen leiders de dienst uitmaken. Ook onderzoekt hij landrechten, armoedebestrijding en de pre-koloniale geschiedenis van Zuid-Afrika. Tijdens de uitreiking van zijn eredoctoraat op 7 februari 2020 was Ntsebeza geroerd door de aanwezigheid van de Zuid-Afrikaan John Dugard, emeritus hoogleraar Internationaal Publiekrecht aan de Universiteit Leiden. In 1977 had Dugard hem verdedigd toen hij gevangen zat.

iv) Eredoctoraat Graça Machel 2021

Graça Machel kreeg een eredoctoraat op 8 februari 2021 vanwege haar inspanningen voor de rechten van kinderen en vrouwen in Afrika en daarbuiten. Machel (1945) groeide op in Mozambique en studeerde letterkunde aan de Universiteit van Lissabon. Na haar afstuderen werkte ze als docent en begon haar levenslange missie voor de ontwikkeling van kinderen. Na de onafhankelijkheid van Mozambique werd ze in 1975 minister van Onderwijs, waarna het aantal schoolgaande kinderen aanzienlijk toenam. Machel zette zich ook op andere terreinen in om wereldwijd de rechten van kinderen en vrouwen te beschermen. Ze is een van de oprichters van The Elders, een onafhankelijke groep van oud-wereldleiders die samenwerken voor vrede en mensenrechten. Zij richtte deze groep op met haar echtgenoot Nelson Mandela, de in 2013 overleden oud-president van Zuid-Afrika. Ook zette Machel zich in voor Girls Not Brides, een organisatie die strijdt tegen gedwongen kindhuwelijken. Ze adviseert de VN over de invloed van gewapende conflicten op kinderen.

7 Muurgedicht Danse Africaine, Langston Hughes, Nieuwe Rijn 46

In 1926 verscheen de eerste bundel van Langston Hughes (1902-1967), *The Weary Blues*, waarin 'Danse Africaine' is opgenomen. Het belangrijkste thema van zijn werk is daarin al te vinden: black awareness. Hughes kreeg van zijn vader een opleiding bouwkunde aan de Columbia University aangeboden, maar de jonge Langston wilde liever schrijven dan studeren. Hij was veel in de New Yorkse wijk Harlem te vinden en nadat hij in 1922 met zijn studie was gestopt had hij uiteenlopende baantjes. Een daarvan was matroos, waardoor hij Europa en West-Afrika bezocht.

Terug in de VS woonde hij op verschillende plekken. Nadat hij in Lincoln zijn studie had afgemaakt, trok hij opnieuw naar Harlem, waar zijn schrijverschap tot bloei kwam. 'Danse Africaine' kwam in deze periode tot stand. Langston was 20 jaar oud toen hij het schreef. Zijn poëzie kenmerkt zich door het ritme van (jazz)muziek: jazz poetry. Hughes was een inspiratie voor de négritude-beweging, die bestond uit black awareness-schrijvers uit Afrika en de Afrikaanse diaspora, zoals Léopold Sédar Senghor (Senegal) en Aimé Césaire (Martinique).

[Optie 1 voor wandelaars:
Hier de wandeling beëindigen]

[**Optie 2 voor wandelaars:** Verder lopen en er een rondwandeling van maken. Dan langs de Nieuwe Rijn, Sint Jansbrug, Jan Vossensteeg, naar:]

8 Kantoor van anti-apartheidsgroep 'Boycot Outspan Aktie', Oude Vest 79

Hier zat het kantoor van de anti-apartheidsgroep Boycot Outspan Aktie (BOA). Outspan is een Zuid-Afrikaans merk citrusvruchten. In de jaren zeventig kwam een economische boycot tegen het Zuid-Afrikaanse apartheidsregime op gang. BOA-lid en professioneel ontwerper Rob van der Aa maakte een affiche met het hoofd van een zwarte Zuid-Afrikaan dat als een sinaasappel op de pers werd gelegd. De tekst luidde: *Pers geen Zuid Afrikaan uit*.

De Boycot Outspan Aktie werd in 1970 opgericht en hield zich bezig met het bestrijden van het apartheidssysteem van Zuid-Afrika en van racisme in Europa – een ondeelbare strijd volgens de BOA. Oprichter en aanvoerder was Esau de Plessis, die ook kort bij het Afrika-Studiecentrum werkte. In 1992 werd de BOA officieel opgeheven. In 1994 werden de eerste vrije verkiezingen in Zuid-Afrika gehouden.

Ontwerper affiche: Rob van der Aa

9 Lakenhal, Oude Singel 32

Vanaf de zeventiende eeuw werd in 'De Laecken-Halle' Leids textiel gekeurd. 'Laecken' stond voor verschillende textielsoorten.

Met het Leidse keurmerk erin werden ze over de hele wereld verkocht. Nederlandse kooplieden gebruikten textiel als betaalmiddel voor de Afrikanen die ze aan de West-Afrikaanse kust als slaaf kochten. In 1874 werd het gebouw stadsmuseum. Een opmerkelijk werk dat hier te zien is, is van Pieter van Ruyven (1651-1719). Hij schilderde vier plafondstukken voor het huis van Pieter de la Court aan de Breestraat 14, waarop de werelddelen zijn afgebeeld: Azië, Amerika, Europa en Afrika. In de allegorische voorstellingen worden de continenten met symbolen en personificaties weergegeven. In *Afrika* staat een zwarte vrouw voor het continent. Dat Afrika verbeeld werd met een donkere huidskleur, werd pas aan het eind van de zestiende eeuw gangbaar. Opmerkelijk is dat in *Afrika* geen expliciete verwijzingen naar de slavernij te vinden zijn. (De Lakenhal is te betreden na aanschaf van een toegangsbewijs.)

Terug naar Museum Volkenkunde (via Beestenmarkt en Steenstraat)

Wereldwandeling van het Afrika-Studiecentrum Leiden / Leiden University in samenwerking met de Faculteit der Geesteswetenschappen en LeidenGlobal.

Meer lezen:

- * *Wandelgids door Afrikaans Leiden* (2017)
- * *Sporen van Slavernij in Leiden* (2017)
- * *Meer informatie over de tentoonstelling van Andries Botha buiten het Museum Volkenkunde*
- * *Meer informatie over muurgedicht Danse Africaine en andere muurgedichten uit Afrika in Leiden*
- * *Meer informatie over de geschiedenis van het Afrika-Studiecentrum Leiden*

